

A ciklámenlila nőszőfű (*Epipactis placentina* Bongiorno & Grünanger) Magyarországon

TÓTH István Zsolt

H-7150 Bonyhád Kossuth L. u. 23.

Bevezetés

1998. július 13-án a Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet területén, Óbánya település felett, erdős területen a Harács-mező felé, egy ciklámenlila virágú nőszőfű néhány példányát találtam. 1999 júliusában Jaroslav VLČKO szlovák orchidea-specialista *Epipactis placentina* Bongiorno et Grünanger fajként azonosította. 1999-ben Pécsvárad községhatárban, a Réka-völgyben is megtaláltam néhány példányát. [FARKAS Sándor (Paks) az 1990-es évek első felében a Réka-völgyben fényképezte a fajt.]

A fajt 1993-ban Észak-Olaszországból írta le BONGIORNI & GRÜNANGER (1993), öt éves megfigyelés után. A növény az *Epipactis muellerii* Godf. alakkörébe tartozó autogám taxon. A locus classicus az Észak-Appennineken, Piacensa város felett 750–1100 méteres tengerszint feletti magasságban, a Trebbia- és Nure-völgyekben van. Termőhelye itt őshonos vegyes lomberdő (*Fraxinus*, *Fagus*, *Castanea*, *Quercus*) és ültetett fekete fenyves. Azóta Olaszországban számos lelőhelyen (Szicíliában is), Szlovákiában és Franciaországban (Grenoble-nél) került elő.

A faj jellemzői

Az *E. placentina* 20–40 cm magas növény. A szár az alsó 1(–2) levélig lilás színű, feljebb világoszöld. A szártagok mindig rövidebbek a leveleknél. Az alsó levelek szárölelők, a szárlevelek 4–7 cm hosszúak, ferdén felfelé állók, az alsók széles tojásdadok, a felsők széles lándzsásak, hosszan kihegyesedők, enyhén hullámos szélűek, rendszerint váltakozva állók, ritkábban spirálisan állók. A virágzat a szár hosszúságának kb. egyharmadát teszi ki, 5-14 virága sűrűn álló, többé-kevésbé egyoldalra rendeződnek és lecsüngenek. A murvalevek lándzsásak, az alsók jóval (–3×) hosszabbak a virágoknál. A kocsányok 2–3 mm-esek. A magház 8–11 mm hosszú és 5–8 mm átmérőjű. A rajtuk végighúzódnó 3 erős főborda miatt közel egyenlő oldalú háromszög keresztmetszetűek, fényes-élénkzöldek. Az eredeti leírásban szereplő „ritkás rövidszőrű” bélyeget a magyarországi példányok alapján nem tudtam megerősíteni. A külső lepellevélek tojásdad-lándzsásak, világoszöldek lilás árnyalattal vagy lilák. A belső lepellevélek intenzív ciklámen-rózsaszínűek. A külső és belső lepellevélek közel egyforma méretűek, 6-9 mm hosszúak és 3–4 mm szélesek, hegyesek. A hypochil kívül rózsás, belül bíborszínű, 3–4 mm-es. Az epichil egyenlő oldalú háromszög alakú, 3-4 mm-es, rózsaszínű, enyhén domború, mereven álló, hegye sohasem visszahajlott. Virágzó példányain kívül vegetatív, leveles példányokat is megfigyeltem. 2000-ben a nyári szárazság miatt nem virított.

A növény virágzása nálunk július elejétől végéig húzódik. (A faj leírása szerint július közepétől augusztusig virágozhat, de ezt nyilván az olaszországi lelőhelyek nagyobb tengerszint feletti magassága indokolja.) 2000-ben a nyár eleji szárazság miatt egyik lelőhelyen sem találtam virágzó példányt.

Termőhelyi körülményei

Hazai termőhelyi viszonyai óbányai és pécsvárad, 1998-as és 1999-es megfigyeléseim szerint 330-350 méter tengerszint feletti magasságban, Ny-ÉNy-i kitettségben agyagbemosódásos barna erdőtalajon gyertyános-kocsánytalan tölgyes klímában található, de mindkét lelőhelyen ültetett fekete- ill erdei fenyő is található a nőszőfűvek közelében. A növények mindig kissé nyíltabb, félárnyékos helyeken nőttek. A faj eredeti leírása szerint mészmertes talajon él, ezzel ellentétben az óbányai élőhely talaja 18 % CaCO₃-ot tartalmaz.

1. táblázat. Az *Epipactis placentina* két mecseki lelőhely talajának néhány paramétere

	pH (KCl)	CaCO ₃ (%)	K _A	hy	Szerves anyag (%)
Pécsvárad	5,67	0	40 (vályog)	3,3	3,45
Óbánya	6,75	18	38 (vályog)	2,5	6,51

A fajnak a következő relatív ökológiai indikátorszámokat javaslom:

TB (Hőigény): 5	LB (Fényigény): 6
WB (Talaj- és nedvességigény): 5	CB (Kontinentalitás/éghajlati szélsőségek tűrése): 5
RB (Talajreakció): 5	SB (Sótűrés): 0
NB (Nitrogénigény): 5	

Veszélyeztetettsége – NÉMETH (1989) irányelveinek figyelembevételével – aktuálisan veszélyeztetett.
A növényt 30 000 Ft-os természetvédelmi értékkel, javaslom fokozottan védetté nyilvánítani.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton köszönöm Jaroslav VLČKO -nak (Zvolen, Szlovákia) a növény azonosítását, MOLNÁR V. Attilának a faj leírásának megküldését, VOIGT Wilfriednek pedig a cikk lefordítását és Dr. BARCZI Attilának (SzIE, Gödöllő) a talajvizsgálatok elvégzését.

Zusammenfassung

Epipactis placentina Bongiorno & Grünanger im Mecsek-Gebirge (Südungarn)

I. Zs. TÓTH

Am 18. Juli 1998 stieß ich im Ost-Mecsek, in der Gemeindeflur von Óbánya auf einige Pflanzen einer mir unbekanntem Stendelwurzart mit zyklamenlilafarbigem, stark nickenden Blüten. Im Juli 1999 fand ich auch in der Gemeindeflur von Pécsvárad einige solche Exemplare. Die Pflanzen wurden von Jaroslav VLČKO als die Art *Epipactis placentina* Bongiorno et Grünanger identifiziert. Beide ungarische Standorte befinden sich in der Hainbuchen-Traubeneichen-Zone, in der Nähe von angepflanzten Schwarz- bzw. Waldkiefern. Der Boden des Pécsvárad Standort enthält kein CaCO₃, der pH-Wert ist 5,67. Der pH-Wert des Bodens am Óbánya Standort beträgt dagegen 6,75, bei einem 18 %-igen CaCO₃-Gehalt.

Irodalom

- BONGIORNI, L. – GRÜNANGER, P. (1993): *Epipactis placentina* Bongiorno et Grünanger, spec. nova a new species of *E. muelleri*-group from northern Italy. – Mitt. Bl. Arbeitskr. Orch. Baden–Württ. 25(4): 459-466.
- NÉMETH F. (1989): Növényvilág. Száras növények. – In: RAKONCZAY Z. (szerk.): Vörös Könyv. – Akadémiai Kiadó Bp. pp.: 263-321.